

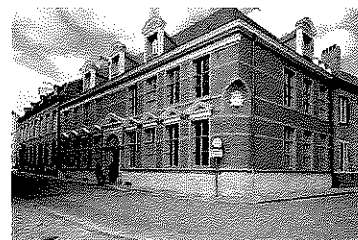
Ken je kwartiermakers? Leesvaardigheid verhogen met effect!

Daniëlle Daniels

**Maandag 23 september 2019 van 09u30 tot 15u30
PN089BA/1920 – reeks 1**

TAALONTWIKKELING

Sint-Baafshuis
Biezekapelstraat 2
9000 Gent

09 225 37 34

www.pedic.be
pedic@katholiekonderwijs.vlaanderen

Al aangemeld voor onze
digitale nieuwsbrief?

PEDIClicks

Wil je een dag doorbrengen onder gelijkgestemden ?
 Wil je een dag ondergedompeld worden door praktijk ?
 Wil je op één dag keuze uit drie verschillende workshops ?

Dan zijn onze DAGEN VAN ... iets voor jou !

Schrijf je in via www.pedic.be

Dinsdag 15 oktober 2019	De grote peuterdag
Donderdag 24 en vrijdag 25 oktober 2019	Dagen van de leerkracht bewegingsopvoeding
Dinsdag 26 november 2019	De grote peuterdag
Donderdag 12 en vrijdag 13 december 2019	Tweedaagse van de ICT-coördinatoren
Vrijdag 10 januari 2020	Dag identiteit
Dinsdag 21 januari 2020	De grote peuterdag
Donderdag 30 januari 2020	Dag van het kleuteronderwijs
Donderdag 6 februari 2020	Dag STEM/techniek
Woensdag 25 tot en met vrijdag 27 maart 2020	Directiecongres basisonderwijs
Dinsdag 21 april 2020	Dag van het Frans
Woensdag 22 tot en met vrijdag 24 april 2020	Driedaagse van de zorgcoördinatoren
Donderdag 7 mei 2020	Dag van de pastoraal
Maandag 18 mei 2020	Dag taal

De interne nascholers van PEDIC

Dieter Bertin

0474 34 63 71

Gerda Geenens

0496 77 21 01

Ines Vandoorne

0474 37 51 90

Samen werk maken van een sterke leescultuur

Schooljaar 2019-2022

proces

Schooljaar 2019-2022

1

1

PIRLS 2016

- Het leesplezier verdwijnt: slechts 24 procent van Vlaamse leerlingen leest echt graag!
- Tienjarigen presteren 'ronduit zwak' in internationaal onderzoek naar begrijpend lezen
- Hun resultaten zijn ten opzichte van tien jaar geleden in vrije val. Vooral een gebrek aan enthousiasme en te weinig leestijd op school spelen de leerlingen parten.
- <https://ppw.kuleuven.be/home/PPWindepers/06-12-leesniveau-Vlaamse-leerlingen-zorgelijk-prof-bieke-de-fraine>

Schooljaar 2019-2022

2

2

AANBEVELINGEN KUL

1. Vakdidactische competenties van leraren versterken;
2. Algemene competenties van leraren versterken; *literatuur / auteurs*
3. Geletterdheid bij kleuters stimuleren, thuis en op school;
4. **Tijd maken** voor begrijpend lezen in de klas;
5. **Lezen is leuk én belangrijk;**
6. Waarborgen dat de autonomie van scholen en onderwijsverstrekkers leidt tot onderwijskwaliteit.

Schooljaar 2019-2022

3

3

Kwaliteit onderwijs blijft onder vuur liggen: opnieuw dalende cijfers bekendgemaakt!

- Iets meer dan acht op de tien leerlingen halen op het einde van het basisonderwijs (31/5/2018) de eindtermen voor begrijpend lezen en luisteren. In **2013** lukte dat nog negen op de tien leerlingen. 'Dat is geen goede zaak', zegt minister Crevits.

De Standaard 04/04/2019

danielle.daniels@telenet.be 011/817045

4

4

Heeft lezen zo'n krachtig effect?

Kees Broekhof

<https://www.youtube.com/watch?v=JbQcAskw3TE>

0 - 4 min

Schooljaar 2019-2022

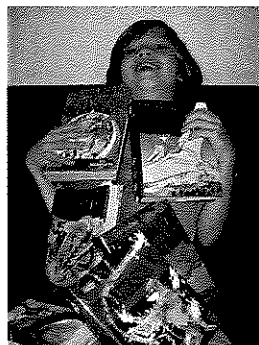
5

5

15 min lezen = 1000 nieuwe woorden

Wat is vrij lezen?

- <https://www.youtube.com/watch?v=65MjqwFsWpA>

Schooljaar 2019-2022

6

6

Sleutels voor effectief begripnd lezen

- https://assets.vlor.be/www.vlor.be/publication/attachment/VlorFINAAL_A4V2.pdf
- Zie pagina 56
Kwartiermakers

Schooljaar 2019-2022

7

7

Doelgroep Kwartiermakers

- De hele school doet mee met het leesproject;
 - Directeur investeert in een leesbeleid en steunt het leesproject;
 - Voorbeeld 1: *zelf meelezen, aankondigen*
 - Voorbeeld 2:
 - Leerkrachten lezen ALTIJD mee (en observeren);
 - Leerlingen worden voorgelezen;
 - Leerlingen lezen in stilte in een boek naar keuze;

Schooljaar 2019-2022

8

8

Zowel verhalen als informatieve teksten

Wanneer vrij lezen in de klas?

- Na de speeltijd van 10.00 of na de middagpauze;
- Ruzies oplossen of vrij lezen?
 - Geen tijdverlies als je kiest voor vrij lezen;
 - Stressgehalte van de kinderen daalt aanzienlijk na 15' lezen;
 - Leerkrachten én kinderen waarderen het rustmoment!

Schooljaar 2019-2022

9

9

Universiteit van Sussex (GB)

- Onderzoek toont aan dat zes minuten lezen het stressniveau van proefpersonen met 68 procent laat dalen. Het feit dat iemand zich moet concentreren tijdens het lezen, helpt hart en spieren ontspannen, menen de onderzoekers. Lezen werkt beter dan het luisteren naar muziek, een kop thee drinken of een wandeling doen.

Schooljaar 2019-2022

10

10

FAQ

- Mag het eerste leerjaar meedoen? Ja!
 - Eerst dagelijks 15' voorlezen;
 - Vervolgens 5' zelfstandig lezen met 10' voorlezen;
- Kunnen leerlingen van het tweede leerjaar in september een kwartier vrij lezen? Voor veel leerlingen moeilijk!!!
 - Start met voorlezen daarna laat je gedoseerd vrij lezen gecombineerd met voorlezen;
- Hoe leer je kinderen in de eerste graad een kwartier in stilte lezen?
 - Eerst voorlezen en dan voorlezen met zelfstandig lezen;
 - De tijd van zelfstandig lezen gedoseerd opbouwen;

Schooljaar 2019-2022

11

11

FAQ

- Waarom is voorlezen even waardevol als lezen voor kinderen met taal-en leesachterstand?
 - Zij hebben te weinig woordenschat;
 - Zij leren de taal met de juiste intonatie en klemtonen kennen door voorlezen.
- Waarom moet de leerkracht ook lezen?
 - **Modelgedrag** wordt zwaar onderschat! **PIJNPUNT!**
 - Leerkracht leert hedendaags boekenaanbod kennen;
 - Leerkracht kan meepraten over de boeken.

Schooljaar 2019-2022

12

12

FAQ

- Waarom mag je NIET het laatste kwartier van de (voormid)dag lezen?
 - Lezen vraagt grote concentratie;
 - Leesmoment valt vaak weg!
- Waarom is lezen NA een speeltijd aan te bevelen?
 - **RUST** na emoties op speelplaats;
 - In alle evaluaties zeggen kinderen en leerkrachten dat deze rust goed doet!
- Hoe motiveer je kinderen met dyslexie?
 - <https://www.luisterpuntbibliotheek.be/nl>
 - <https://www.yoleo.nl/boeken>
 - <https://www.leesplaneet.nl/>

Schooljaar 2019-2022

teksten op leeftijd
 1 hoopd 13 lezen +
 1 luisteren

13

Succesfactoren van een goed leesbeleid

1. Rijk, aantrekkelijk en recent boekenaanbod

Nog veel werk in de scholen!

- * voornamelijk leesboeken in de boekenhoek;
- * prentenboeken ontbreken in de tweede en derde graad;
- * boeken meer dan 30 jaar oud;
- * kapotte en versleten boeken;
- * klassiekers in oude spelling;
- * eerste graad : boekenhoek met voornamelijk AVI-boeken;
- * onaantrekkelijke presentatie in de klas.

↳ frontaal presenteren

Schooljaar 2019-2022

14

14

Rijke boekenhoek

- Strip
- Doeboek
- Informatief boek
- Prentenboek
- Gedichtenbundel
- Tijdschrift/krant
- Leesboek (zeer gevarieerd aanbod!)
-

Schooljaar 2019-2022

15

15

Succesfactoren van een goed leesbeleid

2. Ondersteunende rol van de professional :
leerkracht, zorgleerkracht,
bibliotheekmedewerker, nascholer, begeleider...

** KLASleerkracht leest ook terwijl de kinderen lezen!!!!*

** bibliotheek kan onderwijs nog sterker ondersteunen!*

** een bibliotheek heeft samen met onderwijs een maatschappelijke missie om alle lagen van de maatschappij geletterd te maken!*

** start elke personeelsvergadering met een verhaal, gedicht, strip, boekpromotiemoment, uitwisseling ...*

** stuur ieder teamlid naar een of meerdere vormen over lezen!*

Schooljaar 2019-2022

16

16

Succesfactoren van een goed leesbeleid

3. Stimulerende rol van ouders en vrienden

Doelgerichte acties om ouderbetrokkenheid te verhogen komen sporadisch voor.

- * Weten ouders hoe ze (beginnende) lezers moeten ondersteunen?
- * Krijgen kinderen tijd om hun leeservaringen met vrienden te delen?
- * Weten ouders dat lezen heel belangrijk is?

Schooljaar 2019-2022

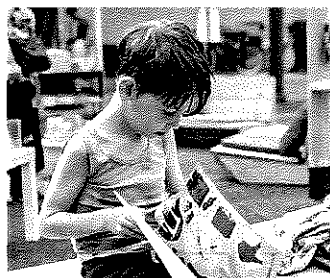
17

17

Succesfactoren van een goed leesbeleid

4. Tijd en aandacht voor het lezen: een rustige plek en een rustig moment.

*Wees creatief tijdens de Voorleesweek!
Jeugdboekenweek werd Jeugdboekenmaand.*

Schooljaar 2019-2022

18

18

Succesfactoren van een goed leesbeleid

5. Voorlezen

Effect van voorlezen wordt (zwaar) onderschat!

Schooljaar 2019-2022

19

19

Succesfactoren van een goed leesbeleid

6. Vrij lezen

Kwartiermakers!

Schooljaar 2019-2022

20

20

Succesfactoren van een goed leesbeleid

7. Boekgesprekken

Leer kinderen informeel praten over boeken!

- * *over de titel*
- * *over de inhoud*
- * *over de illustraties*
- * *over gevoelens bij het boek*
- * *over de auteur*
- * *.....*

Schooljaar 2019-2022

21

21

Leeservaring(en) delen

- Gesprekken over interesses/leeservaringen
 - Ja/nee kring
 - tweetallen

- Boekencafé met leeslijstje

- * *groepjes met vrienden*
- * *leeslijstje / naam op post-it op het boek*

- <https://www.klasse.be/37308/zo-krijg-je-iedereen-enthousiast-aan-het-lezen/>

5x per jaar

Schooljaar 2019-2022

22

22

- * *boekentrein*
- * *in groepjes / per 2*

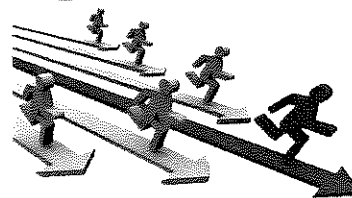
Succesfactoren van een goed leesbeleid

8. Differentiatie in de klas :

- Rekening houden met leesmotivatie/ interesse en genrevoorkeur/ jongens en meisjes/ leesvaardigheid

Differentiatie gebeurt vaak op basis van behaald AVI-niveau.

Differentiëren

Schooljaar 2019-2022

23

23

Aandachtspunt

- In technisch lezen moet voldoende tijd geïnvesteerd worden;
- Technisch lezen met een focus op vloeiend lezen is heel belangrijk;
- Technisch lezen met leesbegrip is vloeiend lezen;
- Onvoorbereid hardop voorlezen levert weinig rendement op!

Schooljaar 2019-2022

24

24

Tip

- Gedurende 1 maand het leesproject met het team uittesten om leerkrachten met weerstand te overtuigen;
- Leerkrachten met weinig boekenkennis ondersteunen;
- Om betere resultaten te behalen, start het leesproject best op schoolniveau en met een stevige verankering op lange termijn.

Schooljaar 2019-2022

25

25

* boekenzakje met 3 boeken

* voorkennis / voorspellen / visualiseren / vragen stellen

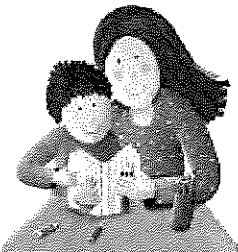
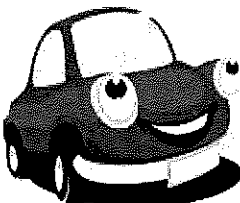
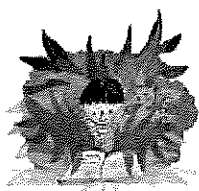
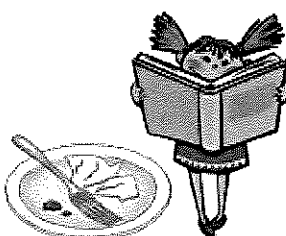
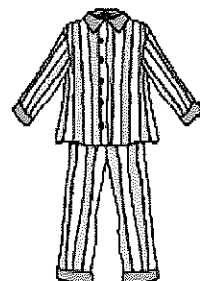
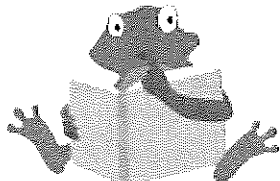
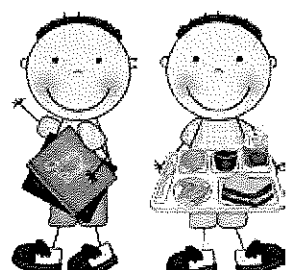
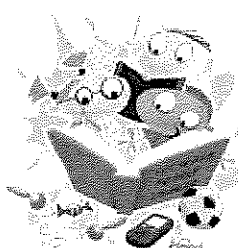
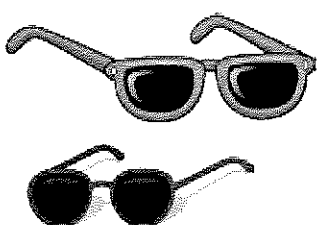
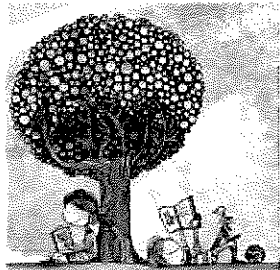
* iedereen leest. le

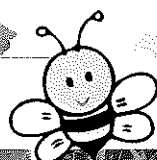
* boekendans / boekentrein

leesbingo ik heb 5 / 10 / 15 minuten gelezen.....

samen met papa of mama 5 / 10 / 15 minuten	onder de keukentafel 5 / 10 / 15 minuten	in de auto 5 / 10 / 15 minuten	in de tuin of op het balkon 5 / 10 / 15 minuten
na het eten 5 / 10 / 15 minuten	hardop 5 / 10 / 15 minuten	op maandag 5 / 10 / 15 minuten	in je pyjama 5 / 10 / 15 minuten
in bed 5 / 10 / 15 minuten	fluisterend Ssst... ik lees! 5 / 10 / 15 minuten	voor het ontbijt 5 / 10 / 15 minuten	samen met een vriendje 5 / 10 / 15 minuten
bij iemand anders thuis 5 / 10 / 15 minuten	met een zonnebril op 5 / 10 / 15 minuten	in het bos of park 5 / 10 / 15 minuten	op de wc He, wie zit er op de wc? Hannes van Straaten 5 / 10 / 15 minuten

www.jufbijtje.nl

facebook.com/bijtje.nl
nl.pinterest.com/bijtje/

Nannie Kuiper

een kind

een kind
 een boek
 een boek
 een kind
 ze horen bij elkaar

hier weet je dat er boeken zijn
 ze liggen voor je klaar

een kind
 een land
 een land
 een kind
 geen scholen en geen geld
 daar kunnen ook geen boeken zijn
 daar wordt alleen verteld

verhalen zijn er overal
 die horen bij de mens
 maar boeken – planken, kasten vol
 dat is voor daar een wens

een kind
 een boek
 een boek
 een kind
 dat geldt voor iedereen

je wereld wordt er groter door
 je kijkt er meer doorheen

Invloed vrij lezen

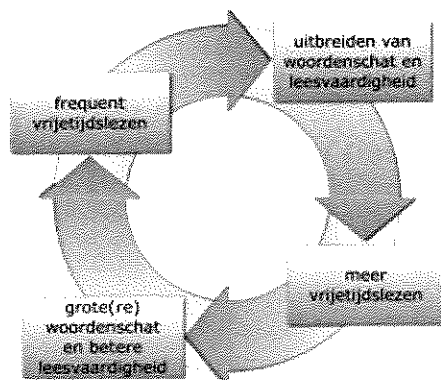
Wie vaak voor het plezier leest – of dat nu is in de vrije tijd of op school – wordt een steeds vaardiger lezer, en gaat als gevolg daarvan weer vaker lezen. Nederlandse scholieren lezen internationaal gezien weinig voor hun plezier.

Vrije tijd

De leesvaardigheid en de leesfrequentie blijken elkaar over en weer te beïnvloeden. Vaardige lezers beleven meer plezier aan het lezen van boeken, waardoor ze vaker lezen in hun vrije tijd. Dat zorgt er weer voor dat hun leessnelheid, woordenschat, spellingvaardigheid en tekstbegrip toenemen. En deze stijgende leesvaardigheid maakt vervolgens weer dat ze regelmatig gaan lezen.

Een meta-analyse van 99 internationale leesvaardigheidsonderzoeken (Mol, 2010) levert bewijs voor deze positieve spiraal: het effect van lezen in de vrije tijd op woordenschat, technisch lezen en tekstbegrip wordt met elk leer- en levensjaar sterker. Boeken lezen kan 12% verklaren van de woordenschat van peuters en kleuters, 13% van de middenbouw van de basisschool, 19% van de bovenbouw en van de eerste klassen van de middelbare school, 30% van de hogere klassen van de middelbare school en 34% van de hogeschool en de universiteit.

Positieve spiraal vrij lezen en leesvaardigheid

De spiraal werkt ook omgekeerd: minder vaardige lezers zullen minder lezen, waardoor ze de kans lopen om leesproblemen te ontwikkelen. Dat leidt er weer toe dat ze minder gaan lezen. Mol (2010) waarschuwt voor

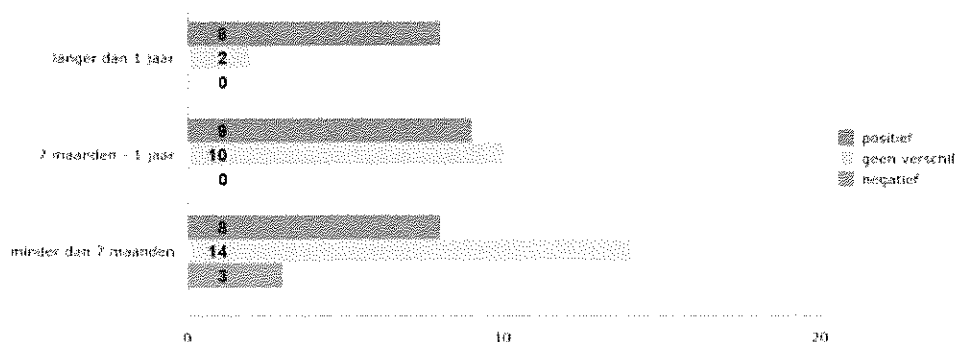
het zogeheten Matthew-effect: de kloof in leesvaardigheid tussen hoogfrequente en laagfrequente lezers wordt gedurende de levensloop steeds breder. Lichtpuntje is volgens Mol (2010) dat ook de minder vaardige lezers hun leesvaardigheid kunnen verbeteren als ze lezen in hun vrije tijd.

Vrij lezen leidt ook tot betere schoolprestaties. Basisscholieren in groep 8 die regelmatig een boek lezen in hun vrije tijd, behalen hogere scores op het Cito-toetsonderdeel taal. Dit heeft weer tot gevolg dat ze ook betere Cito-resultaten boeken op de onderdelen wiskunde, studievvaardigheden en wereldoriëntatie. Het positieve effect van lezen in de vrije tijd is het grootst bij boeken met een hoog niveau (gemeten als de leeftijdsindicatie op boeken). Het gebruik van andere media, zoals internetten, televisiekijken en gamen, vertoont juist een negatief verband met de Cito-scores (Kortlever & Lemmens, 2012).

Schooltijd

De positieve invloed van lezen voor het plezier op de leesvaardigheid geldt niet alleen voor de vrije tijd. Kinderen die op school 'vrij lezen' – uit een boek naar eigen keuze, en zonder opdrachten en boekverslagen – scoren in 51 van de 54 studies in een meta-analyse even goed of zelfs beter op tekstbegrip dan kinderen die dit op school niet doen. Het gunstige effect van vrij lezen wordt sterker naarmate het gedurende een langere periode gebeurt: **programma's die meer dan een jaar lopen, zorgen vrijwel zonder uitzondering voor hogere scores op tekstbegrip.** Vrij lezen is ook effectief voor andere onderdelen van de leesvaardigheid, zoals de ontwikkeling van de woordenschat, grammatica en schrijven (Krashen, 2004).

Effect vrij lezen op leesvaardigheid in aantal onderzoeken

Stichting Lezen Nederland

Op zoek naar stimulerende leeswerkvormen

Doel : leesmotivatie verhogen

1. Vier op een rij! (vrij lezen thuis stimuleren)

- * zie bijlage nazorgmail
- * te gebruiken om individueel te lezen te promoten

2. De boekendans (leren snuffelen en verschil tussen snuffelen en lezen ervaren)

- * plaats de stoelen in een kring (aantal stoelen = aantal leerlingen)
- * zet de muziek op en laat de kinderen achter de stoelen lopen.
- * muziek stopzetten
- * alle kinderen gaan op een stoel zitten en lezen in een boek tot de muziek opnieuw start
- * doe 3x of maximum 5x een nieuw dans- en snuffelmoment

3. Blind date met een boek (nieuwe genres proeven)

- * kort lezen in boeken en dan beslissen of je verder wilt lezen
- * laat de boeken inpakken door zesdeklassers/ ouders/ andere klas....
- * ga naar de AVA en koop zakjes

4. Kistjeslezen (verschillende genres proeven)

- * zie leeskaarten Ministerie van Onderwijs
- * groepjes kistjes laten vullen in de bibliotheek.
 - * prentenboeken
 - * strips
 - * informatieve boeken
 - * gedichtenbundels
 - * tijdschriften
 - * doeboeken
- * leesboeken
 - * griezelig
 - * klassieker
 - * auteur
 - * paarden
 - * voetbal
 - * leuke kaft

5. Lezen op bijzondere plekken (ontspannende/rustgevende functie ervaren)

- * op de speelplaats, in een bos, onder een boom, in een tent, langs het water, in een kerk

6. De boekenpluim (leren evalueren)

* leuke boeken voorzien van een gekleurde pluim

(1 maand)

7. Ja/nee Wie beweegt?

Ja : 1 stap vooruit

Nee : blijven staan

Ik lees graag strips.

Ik houd van grappige verhalen.

Ik houd van dikke boeken.

Ik vind Roald Dahl een knappe schrijver.

Ik lees graag op toilet.

Ik lees soms in bad.

Ik heb een e-reader.

Ik kijk soms hoe het boek eindigt.

Ik koop soms een poëziebundel.

Ik werd als kind voorgelezen.

....

8. De leesBEWEGINGSkring (praten over leesgedrag)

De kinderen zitten in een kring en de leerkracht zit op een stoel in het midden van de kring.

De leerkracht start met een zin : *Ik lees graag Roald Dahl (of ik houd van het sprookje Roodkapje of ik krijg graag een gedichtenbundel).*

De kinderen die ook graag Roald Dahl lezen, verwisselen van stoel.

Wie geen stoel heeft, moet in het midden zitten en iets zeggen over zijn/haar leesgedrag. De anderen gaan terug naar hun plaats.

9. Leuk tips van collega's

5 mei 2019

Project gestart met scholen die bouwen aan een inspirerende leesomgeving

In het Brusselse *Art Basics for Children* vond op 3 mei de startdag plaats van het traject 'Maak van je school een inspirerende leesomgeving'. Deelnemers kregen inspiratie om leesmotivatie te stimuleren, doken zelf in het recente kinderboekenaanbod en reflecteerden samen over hoe je een gevarieerde boekencollectie op maat van je klas of school kan samenstellen.

In opdracht en met de steun van de minister van onderwijs verspreidde Iedereen Leest in maart een oproep voor het traject 'Maak van je school een inspirerende leesomgeving'. Dit traject zet een inspirerende leesomgeving als belangrijke bouwsteen in de kijker om de leesmotivatie van en het leesplezier bij leerlingen te stimuleren. Meer dan 200 basisscholen stelden zich kandidaat. Hieruit selecteerde de jury 20 scholen die op 3 mei bijeenkwamen in *Art Basics for Children* – een locatie die op zich een inspirerende leesomgeving is.

Motiveer met ABC

Professor Hilde Van Keer (UGent) beet de spits af en benadrukte het belang van leesplezier en leesmotivatie. Beide hebben een sterk effect op het leesgedrag van een kind, wat dan weer een positieve impact heeft op de leesvaardigheid van leerlingen. Als kinderen lezen plezierig en zinvol vinden, zijn ze gemotiveerder en dat leidt tot een hogere betrokkenheid bij het lezen. Leesplezier is dus een hefboom om tot motivatie, cognitie en leerprestaties te komen.

Kinderen verplichten om te lezen heeft een averechts effect. Wie autonoom gemotiveerd is, en dus leest uit interesse of voor plezier, zal nauwer betrokken zijn bij het leesproces en een betere begrijpende leesvaardigheid ontwikkelen. 'Moeten lezen' leidt tot slechtere leesvaardigheid, want kinderen doen bij deze verplichting geen moeite om in de tekst te kruipen.

Hoe stimuleer je als leerkracht die autonome leesmotivatie? Alvast niet door kinderen meer 'leeskilometers' te laten afleggen: hen meer laten lezen heeft geen enkele invloed op hun engagement of leesbegrip. Een handige kapstok om aan motivatie te werken is het ABC van de zelfdeterminatietheorie:

- **Autonomie:** leerlingen verwerven zelfstandigheid en hebben het gevoel dat ze keuzes kunnen maken, door bijvoorbeeld bewust te kiezen welk boek ze willen lezen. Als leerkracht kan je de interesses van je leerlingen koppelen aan boeken die hierop inspelen.
- **Verbondenheid:** leerlingen moeten het gevoel hebben dat ze erbij horen, dat er een positieve sfeer is in de klas. De leerkracht kan hierin als rolmodel optreden door zelf te lezen bij het vrij-lezen moment of door leerlingen te inspireren met leestips.
- **Competentie:** wie zich competent voelt, zal geen onzekerheid ervaren om op zichzelf (autonoom) te gaan lezen. Via constructieve feedback op maat van de leerling – want elk kind heeft een eigen leesritme en boekenkeuze – ondersteunt de leerkracht de leerling hierin.

“Kinderen verplichten om te lezen heeft een averechts effect. Wie autonoom gemotiveerd is, en dus leest uit interesse of voor plezier, zal nauwer betrokken zijn bij het leesproces en een betere begrijpende leesvaardigheid ontwikkelen.”

Van Keer vertaalt het ABC-recept verder met volgende tips voor autonome leesmotivatie:

- Geef kinderen tijd en ruimte om te lezen;
- Voorzie tijd voor vrij lezen voor iedereen, niet enkel voor de leerlingen die klaar zijn met een taak (lezen is geen middel om punten te verdienen);
- Ga op zoek naar wat er leeft bij de kinderen en voed hun interesses;
- Sta model, toon dat je zelf informatie uit teksten haalt;
- Zorg voor kwaliteitsvolle interacties tussen leerlingen, laat hen in gesprek gaan over boeken en over wat ze lezen;
- Bied verschillende genres aan, lezen op papier en digitaal lezen;
- Maak boeken zichtbaar aanwezig in de klas en op school;
- Toon jouw favoriete boeken en spreek erover;
- Niet elk kind kan uit zichzelf het juiste boek vinden;
- Autonome leesmotivatie vertrekt niet alleen uit een passie, maar is ook lezen om er iets (kennis, verbeelding, fantasie...) uit te halen voor jezelf.

Meer lezen? Surf naar <https://www.iedereenleest.be/over-lezen/nieuws/project-gestart-met-scholen-die-bouwen-aan-een-inspirerende-leesomgeving>